

УДК [81'373.46:340.113]:343.82(091)

**ДО ПИТАННЯ ПРО ЕВОЛЮЦІЮ ЗМІСТУ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ
“ПЕНІТЕНЦІАРІЙ”, “ПЕНІТЕНЦІАРІЯ”, “ПЕНІТЕНЦІАРНА СИСТЕМА”
В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ ТЮРМОЗНАВСТВА**

Наталія Пилипівна Яцишин,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри іноземних мов
гуманітарних спеціальностей
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Богуслав Мільчев,
магістр юридичного факультету
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Актуальність даного питання у загальній еволюції пенітенціарної системи, яка в незалежній Україні за прикладом європейських країн остаточно утвердилася як сучасна система виконання кримінальних покарань. Відтак проблема юридичної термінології цієї галузі права привертає увагу законодавців та науковців, практичних працівників і студентів-юристів, а також усіх причетних до даної справи.

Відомо, що про місце ув'язнення згадується в історико-юридичній літературі та нормативно-правових джерелах з найдавніших часів. У різних країнах ці місця називалися по-різному. Термін “пенітенціарній” (пізньолат. roenitentairius, від лат. roenitentia – каяття) – споруда для ув'язнення і виправлення злочинців набув поширення в Європі лише у XVII столітті [1, с. 468]. Саме тоді ідею про доцільність організації пенітенціарних установ висунув Жан Любільйон – монах ордену бенедиктинців. Основними принципами пенітенціарного ув'язнення він визначав: тримання засуджених у келіях із залученням їх до праці; влаштування невеличких садків для перебування в'язнів на свіжому повітрі; виділення спеціальних приміщень для молитов та морально-релігійного виховання в'язнів; харчування скромною їжею для очищення душі й тіла.

З часом із визначенням виправної функції пенітенціарію як місця позбавлення волі виокремилися види режимів цих установ, тримання, що ґрунтувалися на класифікації засуджених за їх віком, статтю, суспільною занедбаністю і небезпечністю, фахом тощо. У зв'язку з цим виділилося і кілька напрямів дослідження тюремних проблем, які стали базою розвитку самостійної галузі юридичної науки – пенітенціарії. Тобто термін “пенітенціарій” став основою для визначення більш широкого поняття у сфері суспільного буття, що пов'язана з виконанням кримінальних покарань, і появою нового терміна “пенітенціарія” [2, с. 656–657].

Потужний розвиток досліджень тюремної проблематики на міжнародному рівні в 2-й половині ХІХ ст. визначив дальший розвиток пенітенціарії. З часом пенітенціарія переросла в систему знань про основні, найбільш загальні закономірності розвитку суспільних відносин, що виникають у зв'язку з ресоціалізацією пенітенціарної функції держави.

Отже, завданнями пенітенціарії є вивчення структури та змісту суспільних відносин, що виникають у цій сфері, розробка сучасних виправних моделей та їх впровадження у практику виконання покарань. Пенітенціарія ґрунтується на принципі контролю процесу виконання покарання з боку професійно орієнтованих осіб; використання праці засуджених як елементу виправного впливу; забезпечення освіти засуджених як основи їх ресоціалізації (відновлення позитивних зв'язків, рис, умінь і навичок); оптимально організованої участі соціальних інститутів суспільства у сприянні ефективної діяльності системи виконання покарань.

Теоретично-прикладне значення пенітенціарії полягає у тому, що вона виконує методологічну функцію, надаючи рекомендації щодо найбільш доцільної організації процесу виконання кримінальних покарань; двоєдину виховну функцію – стосовно засуджених і суспільства; конструктивну функцію синтезу знань та уявлень про сферу виконання покарань у вигляді тримання засуджених в умовах ізоляції від суспільства.

Зазначимо, що у російській дореволюційній і радянській юриспруденції терміни “пенітенціарій” і “пенітенціарія” вживалися рідко. Натомість поширеними були терміни “тюрма” і “тюрмознавство”. У 90-х роках ХХ ст. в Україні значний внесок у розвиток пенітенціарії і впровадження її прогресивних ідей (гуманізація, демократизація процесу виконання покарань) зробили М. П. Мелентьєв і Г. О. Радов.

Термін “пенітенціарна система” як система виконання кримінальних покарань [3, с. 469–470] виникла на основі знань пенітенціарії для позначення спільних і відмінних ідей та поглядів щодо виконання кримінальних покарань, які упродовж ХVІІІ–ХХ століть виокремились у окремі пенітенціарні системи, зокрема: пенсільванську, в таких країнах, як Бельгія, Нідерланди, Німеччина (частково застосовувалася в Англії, Франції і Російській імперії – тюрма “Хрести” в Санкт-Петербурзі); обернську, в США (в Європі використовувалася протягом певного часу поряд з пенсільванською); прогресивною, в Англії, Ірландії.

Існуюча нині в Україні система виконання покарань у вигляді позбавлення волі ґрунтується на прогресивній пенітенціарній системі, акумулюючи при цьому здобутки міжнародної спільноти у даній сфері, відмовившись від крайнощів, притаманних колишній радянській тюремній системі, і впроваджуючи більш гуманні та демократичні форми пенітенціарної діяльності, що відповідають принципам демократичного суспільства і правової держави.

Список використаних джерел:

1. Пенітенціарій / Р. А. Калюжний, І. І. Резник // Юридична енциклопедія. – Т. 4. – К. : Укр. енцикл., 2002. – С. 468–469.
2. Пенітенціарія / А. А. Музика, В. М. Пуйко // Юридична енциклопедія. – Т. 6. – К. : Укр. енцикл., 2004. – С. 656–657.
3. Пенітенціарні системи / В. О. Антонов // Юридична енциклопедія. – Т. 4. – К. : Укр. енцикл., 2002. – С. 469–470.